

Ida Karkosz

Stanisław Wilczewski : pionier logopedii w Polsce

Chowanna 1, 52-58

1993

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ida KARKOSZ

Stanisław Wilczewski — pionier logopedii w Polsce

„Całe swoje życie poświęcił fonetyce i logopedii”. Tymi słowami trzech respondentów, przyjaciół i współpracowników ks. dr. S. Wilczewskiego rozpoczęło wspomnienia o niewątpliwym pionierze logopedii w Polsce. O ile wśród starszego pokolenia mieszkańców Katowic krąży jeszcze legenda o mistrzu terapii jąkania, twórcy Instytutu Fonetycznego, księdzu logopedzie, o tyle zapomina się o nim i pomija jego osiągnięcia w piśmiennictwie naukowym.

Przedstawiając ks. dr. S. Wilczewskiego jako pioniera logopedii w Polsce, można w trojaki sposób określić jego wkład i rolę w rozwój tej nauki.

1. Ze względu na miejsce działalności. Był on twórcą i organizatorem ośrodka śląskiego, obok którego pierwsze placówki, służące pomocą w szeroko rozumianych niedomaganiach głosu i mowy, powstawały w okresie 1918—1938 w Wilnie, w Warszawie, w Krakowie i we Lwowie. W 1922 roku S. Wilczewski założył w Katowicach Instytut Fonetyczny, pierwszą i przez 30 lat jedyną placówkę logopedyczną na Śląsku (S z r a m e k, 1938). Z poradni Instytutu Fonetycznego prowadzonej przez 55 lat przez S. Wilczewskiego skorzystało około 30 tys. pacjentów, przyjeżdżających ze wszystkich stron Polski, a także z zagranicy.

2. Biorąc pod uwagę dziedziny nauki, których badania złożyły się na wyodrębnioną później logopedię. S. Wilczewski, obok Tytusa Benni (1877—1955), Haliny Konecznej (1899—1961), Witolda Doroszewskiego (1899—1976), był przedstawicielem nurtu fonetycznego. Drugim zasadniczym nurtem w kształtowaniu się logopedii był nurt medyczny. Tworzyli

go lekarze laryngolodzy i foniatrycy, m.in. Władysław Oltuszewski (1859—1922), Aleksandra Mitronowicz-Modrzejewska (1898—1975), Benedykt Dylewski. Na rozwój logopedii miały także duży wpływ doświadczenia w pracy z głuchymi. Ojcem surdopedagogiki w Polsce jest ks. Jakub Falkowski (1775—1848).

3. Uwzględniając działalność praktyczną S. Wilczewski był pionierem na polu leczenia logopedycznego oraz higieny i estetyki mowy, tzw. kultury żywego słowa. S. Wilczewski jest autorem jednej z najskuteczniejszych metod usuwania jąkania (W i l c z e w s k i, 1967). Współpracujący z ks. Wilczewskim logopedzi oceniają — nawet z perspektywy czasu — skuteczność prowadzonej przez niego terapii jąkania w przedziale od 70% do 80%¹. Współcześnie, w najnowszych podręcznikach logopedii, możliwość wyleczenia dzieci jąkających się szacuje się na około 33%, zaznaczając, że „w wieku późniejszym szanse te znacznie maleją” (D a m e l, 1987, s. 53). S. Wilczewski z wyjątkowo silnym zaangażowaniem walczył o wykształcenie fonetyczne przyszłych nauczycieli i księży. Był organizatorem pierwszego w Polsce kursu higienicznego mówienia, którego inauguracja odbyła się w 1927 roku w Seminarium Nauczycielskim w Mysłowicach (W i l c z e w s k i, 1929).

Lata dzieciństwa i młodości

Stanisław Wilczewski urodził się 26 kwietnia 1886 roku we Wrocławiu. Był synem Leona von Wilczewskiego, naukowca i Olgi z d. Weiner, pianistki. Lata jego dzieciństwa pozostają nie poznane. Nie zachowały się prawie żadne pamiątki ani dokumenty z tamtych czasów. Na podstawie dokumentów późniejszych należy przypuszczać, że w domu Wilczewskich pielęgnowano tradycje polskie.

Pierwszą klasę szkoły ludowej (w Niemczech *Volksschule*) ukończył Wilczewski w Berlinie. Drugą i trzecią klasę zastępowały mu lekcje prowadzone przez ojca, który przygotowywał syna do gimnazjum. W listopadzie 1897 roku wstąpił S. Wilczewski do berlińskiego Fridrichsgymnasium, gdzie w 1904 roku złożył egzamin dojrzałości. Jesienią tegoż roku rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Uczęszczał także na wykłady z językoznawstwa polskie-

---

¹ Opinia ks. W. Basisty, długoletniego asystenta S. Wilczewskiego. W. Basista prowadzi obecnie Poradnię Logopedyczną, były Instytut Fonetyczny.

go i porównawczego. Oprócz nauki pochłonięty był pracą w Kółku Pol skim². Jak wspominają koledzy ze studiów, miał ogromne pragnienie ożywienia ducha narodowego wśród Polaków. Po ukończeniu pięciolet nich studiów, 17 czerwca 1909 roku otrzymał święcenia kapłańskie.

Działalność duszpasterska

Działalność duszpasterska ks. S. Wilczewskiego przypada na lata 1909—1915. Pierwszą parafią, w której został zatrudniony, była Jellowa (obecnie Jełowa) koło Opola. Jak podają spisy ludności, miejscowość tę w prawie 100% zamieszkiwała ludność polskojęzyczna³. S. Wilczewski wykorzystując znajomość języka polskiego, starał się ukazać mieszkańcom Śląska Opolskiego piękno języka narodowego, uwalniając tym samym tamtejszą ludność od kompleksów małej wartości i upośledzenia mowy ich pra ojców.

Od 1911 roku ks. Wilczewski był duszpasterzem ludności polskiej w Raciborzu w parafii św. Mikołaja. Tam działał w paru związkach młodzieży polskiej, których głównym celem była działalność kulturalno-oświatowa i walka z alkoholizmem. Był także organizatorem teatru amatorskiego. Wskutek aktywnej pracy oświatowej i duszpasterskiej nadwyreżył sobie struny głosowe. To zmobilizowało go do szukania pomocy najpierw dla siebie, a potem dla innych, przede wszystkim dla ludzi forsujących głos podczas pracy zawodowej, czyli dla nauczycieli, aktorów i księży.

Studia fonetyczne

Za namową biskupa z Rottenburga Pawła Keplera (1852—1920), słynnego homilety i mówcy, Wilczewski podjął studia z zakresu fonetyki eksperymentalnej w Hamburgu. Dyrektorem Instytutu Fonetycznego w Hambur-

---

² Kółko założone zostało w 1895 roku przez studentów teologii Uniwersytetu Wrocławskiego, pochodzenia polskiego. Według statusu zadaniem kółka było dokształcanie w języku polskim, koniecznym w przyszłej pracy duszpasterskiej w parafiach Górnego Śląska, gdzie mieszkała przeważnie ludność polska. Członkowie kółka poznawali także historię, kulturę i literaturę polską (B a Ń k a, 1975).

³ Schematismus der Geistlichkeit des Bistums Breslau für das Jahr 1864.

gu był prof. Gulio-Panconelli-Calzia (1878—1966), pionier fonetyki i foniatry niemieckiej, asystent Abbe Rousselota (1846—1924), twórcy fonetyki eksperymentalnej. W hamburskiej pracowni studiowali tej miary polscy językoznawcy, co: Witold Doroszewski, Halina Koneczna-Świdorska, Maria Dłuska. Wilczewski studia fonetyczne ukończył w 1921 roku obroną doktoratu i opracowaniem projektu labigrafu, który był wykorzystywany w badaniach prowadzonych w wielu laboratoriach fonetycznych w Europie (E s s e n, 1967; L u c h s i n g e r, 1959).

Równoległe z pracą naukową Wilczewski prowadził w roku akademickim 1916/1917 pierwszy kurs higieny mowy w seminarium duchownym we Wrocławiu.

Działalność pedagogiczna i naukowa w Polsce

Lata 1922—1939

W roku 1922 S. Wilczewski przyjechał do Katowic, by zorganizować pierwsze na tym terenie laboratorium fonetyczne, późniejszy Instytut Fonetyczny. Tym samym zrezygnował z wielu ofert pracy naukowej i praktycznej w dziedzinie fonetyki w Niemczech. (Przypomnę, że w czerwcu 1922 roku Katowice po plebiscycie i III powstaniu śląskim zostały przyłączone wraz z obszarem 4340 km² do Polski jako stolica województwa śląskiego).

Początkowo Wilczewski zaangażował się w organizowanie szkolnictwa polskiego na terenie Katowic. Chociaż zatrudniony został w Męskim Gimnazjum im. A. Mickiewicza na etacie katechety, uczył także języka polskiego, propedeutyki filozofii i początkowo geografii. W katowickim gimnazjum pracował do 1927 roku, wtedy sytuacja oświatowa była już ustabilizowana, a szkoła nie miała braków kadrowych.

W latach 1924—1927 Wilczewski studiował na Uniwersytecie Warszawskim psychologię mowy oraz fonetykę polską. Studia te były uzupełnieniem poprzednio odbytych w Hamburgu, a także umożliwiły mu zapoznanie się z nauką terminologią w języku polskim z tego zakresu. W tym okresie zawiązała się przyjaźń między S. Wilczewskim a prof. Karolem Appelem (1857—1930), który niejednokrotnie dawał wyraz temu, jak wielkie miał uznanie dla prac naukowych prowadzonych przez Wilczewskiego w hamburskim laboratorium fonetycznym. Pobyt w Warszawie umożliwił ks. Wilczewskiemu stały kontakt z Tytusem Benni, byłym słuchaczem prof. Panconeli-Calzia w Instytucie Fonetycznym w Hamburgu.

Od 1927 roku Wilczewski realizował na Śląsku (rozpoczęte już wcześniej wśród seminarzystów wrocławskich) krzewienie kultury żywego słowa. W tymże roku z jego inicjatywy Wydział Oświecenia Publicznego wprowadził po raz pierwszy w Polsce profilaktyczny kurs higieniczny mówienia w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Mysłowicach. W latach następnych (1928—1938) podobne kursy Wilczewski prowadził także w innych zakładach kształcenia nauczycieli: w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Tarnowskich Górach i Pszczynie, w żeńskim w Nowej Wsi (obecnie Ruda Śląska-Wirek), w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. W 1930 objął wykłady nt. *Higiena i estetyka mowy z uwzględnieniem fizjologii i akustyki, i fonetyki eksperymentalnej* w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Katowicach.

Równolegle, raz w tygodniu, Wilczewski dojeżdżał do Krakowa, gdzie w seminariach duchownych diecezji katowickiej, krakowskiej i częstochowskiej prowadził podobne zajęcia.

Podstawowym założeniem przedmiotu było zapobieganie schorzeniom głosu zgodnie z zasadą: „Maksimum wyniku przy minimum wysiłku”, co należy rozumieć jako wyćwiczenie mowy, zapewniające jej wyrazistość, odporność oraz łatwe i swobodne funkcjonowanie bez ograniczeń czasowych (W i l c z e w s k i, 1929, 1936).

Przekonanie o potrzebie i konieczności kontynuowania nauczania higieny mowy z pewnością zadecydowało o nieprzyjęciu przez Wilczewskiego propozycji prof. T. Benniego objęcia w 1929 roku stanowiska dyrektora Instytutu Głuchoniemych w Warszawie.

Działalność fonetyczna Wilczewskiego spotkała się z uznaniem fonetyków na całym świecie, toteż bywał wielokrotnie zapraszany na międzynarodowe sympozja logopedyczne i fonetyczne (np. w 1930 roku w Bonn, w 1932 roku w Amsterdamie).

Lata 1939—1945

II wojna światowa zatrzymała działalność S. Wilczewskiego w zakresie popularyzowania fonetyki i logopedii. Był to czas oficjalnej przerwy w działalności Instytutu Fonetycznego, na podstawie notatek i listów należy jednak wnioskować, że i wtedy Wilczewski zajmował się leczeniem logopedycznym. W latach okupacji był zatrudniony jako proboszcz kościoła św. Kazimierza w Katowicach, który często odwiedzali Polacy, darzący ks. Wilczewskiego zaufaniem i znający jego przekonania. To, że Wilczewski — choć często wzywany na gestapo — nie podzielił losu umęczonych przez niemieckiego okupanta kapłanów i inteligencji, zawdzięczał prawdo-

podobnie swojemu szlacheckiemu pochodzeniu (von Wilczewski), które zmyliło Niemców.

Lata 1945—1980

Po wyzwoleniu kraju S. Wilczewski powrócił do zajęć logopedycznych, przyjmując jeszcze przez 30 lat bardzo wielu pacjentów z całej Polski w swojej poradni, która w dalszym ciągu zachowała pierwotną nazwę „Instytut Fonetyczny”. W placówce tej leczono fonastenię, wady artykulacyjne oraz jąkanie. Przez wiele lat Wilczewski kontynuował również wykłady i ćwiczenia z zakresu fonetyki oraz higieny mowy w wyższych seminariach duchownych. Programy nauczania szkół pedagogicznych nie przewidywały niestety już kursów higienicznych mówienia.

Po II wojnie światowej Instytut Fonetyczny był placówką funkcjonującą na zasadach prywatnej poradni specjalistycznej. Koszty leczenia pokrywał przede wszystkim miejski wydział zdrowia.

W latach sześćdziesiątych dodatkową działalnością Instytutu było prowadzenie praktyk dla słuchaczy pierwszego w Polsce Podyplomowego Studium Logopedycznego, zorganizowanego na Uniwersytecie M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Do jego powstania znacznie przyczynił się Wilczewski.

W Instytucie Fonetycznym pracował on niemal do śmierci (w przemówieniu wygłoszonym z okazji przyznania mu Śląskiej Nagrody im. J. Ligonia 89-letni logopeda opowiadał o niedawnym sukcesie w leczeniu jąkającego się studenta Politechniki Częstochowskiej).

Ks. dr Stanisław Wilczewski zmarł w wieku 94 lat, dnia 12 czerwca 1980 roku w Katowicach-Bogucicach w szpitalu dla chronicznie chorych, w którym spędził ostatnie pół roku życia.

Grób Wilczewskiego znajduje się w Katowicach na cmentarzu przy ul. Sienkiewicza. Na czarnej tablicy nagrobkowej, pod nazwiskiem oraz datami urodzin i śmierci, widnieje wymowny napis „Effeta!” (Ewangelia św. Marka, rozdz. 7, 34), który oznacza w języku aramejskim „otwórz się” (rozumiane jako „bądź zdolny do mówienia!”). Tym jednym słowem bardzo trafnie podsumowano życiorys wielkiego pioniera polskiej logopedii. Jego życie było przecież służbą na rzecz ludzkiego głosu i mowy.

Bibliografia

- B a ń k a J., 1975: *Ks. infułat dr Michał Lewek (1878—1967)*. W: A. S c h l e t z: *Nasza przeszłość. Studia z dziejów kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków.
- D e m a l G., 1987: *Elementy logopedii*. Warszawa, s. 53.
- E s s e n O., 1967: *Fonetyka ogólna i stosowana*. Warszawa.
- L u c h s i n g e r A., 1959: *Lehrbuch der Stimm und Sprachheilkunde*. Wien.
- S z r a m e k E., 1938: *Instytut Fonetyczny w Katowicach*. W: „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”. T. 6. Katowice.
- W i l c z e w s k i S., 1929: *Program i metoda fonetyczno-higienicznego wykszolenia alumnów*. Kielce.
- W i l c z e w s k i S., 1929: *Przemówienie inauguracyjne*. „Kuźnica Duchowa”, nr 4. Mysłowice.
- W i l c z e w s k i S., 1936: *Wykszolenie fonetyczne jako nowy przedmiot o zasadniczym znaczeniu dla kształcenia nauczycieli*. W: „Pamiętnik Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Pszczynie”. Katowice.
- W i l c z e w s k i S., 1967: *Teoretyczne założenia i metoda usuwania jękania*. „Logopedia”, nr 7. Lublin.